

Уредници / Editors:
др Александар Јевтић
мр Борко Драшковић

Удружење урбаниста Србије
Serbian Town Planners Association

БУДУЋНОСТ ГРАДОВА И УРБАНИЗМА

I Град и урбанизам у контексту светских перспектива и глобалних токова /
II Утицај управљачког система на уређење градских простора и развој урбанизма као дисциплине /
III Инвестиционе мапе и тржиште непокретности у време ванредног стања /
IV Практичне и теоријске реакције у српском граду и урбанизму на глобалне климатске промене и недостатак одговарајућих коректива у градској пракси

FUTURE OF CITIES AND URBANISM

I City and Urbanism in the Context of Global Perspectives and Trends /
II The Influence of Management System on the Arrangement of Urban Space and the Development of Urbanism as a Discipline /
III Investment Maps and Property Market during the State of Emergency /
IV Practical and Theoretical Reactions in Serbian City and Urbanism on Global Climate Change and the Absence of Adequate Corrections in Urban Practice

Пролом Бања, 1 - 3. јул 2020.

УДРУЖЕЊЕ УРБАНИСТА СРБИЈЕ
SERBIAN TOWN PLANNERS ASSOCIATION

РЕПУБЛИЧКИ ГЕОДЕТСКИ ЗАВОД
REPUBLIC GEODETIC AUTHORITY

МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНО-СТРУЧНИ СКУП
16 ЛЕТЊА ШКОЛА УРБАНИЗМА

INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PROFESSIONAL CONFERENCE
16TH SUMMER SCHOOL OF URBANISM

БУДУЋНОСТ ГРАДОВА И УРБАНИЗМА

- I Град и урбанизам у контексту светских перспектива и глобалних токова**
- II Утицај управљачког система на уређење градских простора и развој урбанизма као дисциплине**
- III Инвестиционе мапе и тржиште непокретности у време ванредног стања**
- IV Практичне и теоријске реакције у српском граду и урбанизму на глобалне климатске промене и недостатак одговарајућих коректива у градској пракси**

FUTURE OF CITIES AND URBANISM

- I City and Urbanism in the Context of Global Perspectives and Trends**
- II The Influence of Management System on the Arrangement of Urban Space and the Development of Urbanism as a Discipline**
- III Investment Maps and Property Market during the State of Emergency**
- IV Practical and Theoretical Reactions in Serbian City and Urbanism on Global Climate Change and the Absence of Adequate Corrections in Urban Practice**

Група аутора: БУДУЋНОСТ ГРАДОВА И УРБАНИЗМА: I ГРАД И УРБАНИЗАМ У КОНТЕКСТУ СВЕТСКИХ ПЕРСПЕКТИВА И ГЛОБАЛНИХ ТОКОВА / II УТИЦАЈ УПРАВЉАЧКОГ СИСТЕМА НА УРЕЂЕЊЕ ГРАДСКИХ ПРОСТОРА И РАЗВОЈ УРБАНИЗМА КАО ДИСЦИПЛИНЕ / III ИНВЕСТИЦИОНЕ МАПЕ И ТРЖИШТЕ НЕПОКРЕТНОСТИ У ВРЕМЕ ВАНРЕДНОГ СТАЊА / IV ПРАКТИЧНЕ И ТЕОРИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ У СРПСКОМ ГРАДУ И УРБАНИЗМУ НА ГЛОБАЛНЕ КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ И НЕДОСТАТАК ОДГОВАРАЈУЋИХ КОРЕКТИВА У ГРАДСКОЈ ПРАКСИ

Издавач: Удружење урбаниста Србије, Београд

За издавача: др Александар Јевтић

Уредници:

Др Александар Јевтић

Мр Борко Драшковић

Рецензенти:

Др Злата Вуксановић Мацура, САНУ, Географ.инст.“Јован Цвијић“

Доц.др Малина Чворо, Архитектонсо.граф.геод.факултет, Бањалука

Доц.др Данијела Миловановић Родић, Архитектонски факултет Београд

Научни одбор:

Проф.др Александра Ђукић, председник, Архитектонски факултет Београд, УУС

Др Александар Јевтић, председник Удружења урбаниста Србије

Др Бранкица Милојевић, Архитект.граф.геодет. факулт., Бањалука

Доц.др Ратка Чолић, Архитектонски факултет Београд

мр Ђорђе Милић, Министарство грађевинарства, саоб. и инфр.

Мр Борко Драшковић, директор Републичког геодетског завода

Др Божидар Манић, УУС, Инстит. за архитектуру и урбанизам Србије

Др Злата Вуксановић Мацура, САНУ, Географ.инст.“Јован Цвијић“

Др Игор Марић, Матична секција архитектата ИКС, СИТС

Др Ана Никовић, Институт за архитектуру и урбанизам Србије

Проф.др Нусрет Мујагић, Универзитети у Сарајеву и Тузли

Проф.др Страхиња Трпевски, Архитектонски факултет Скопље

Др Жаклина Ангеловска, Комора архитектата и инж. С.Македоније

Проф.др Петар Митковић, Грађ.-архитектонски факултет, Ниш

Доц. др Милена Динић Бранковић, Грађ.архитект. факултет, Ниш

Проф.др Драган Коматина Архитектонски факултет Подгорица

Проф.др Марија Маруна, Архитектонски факултет Београд

Доц.др Данијела Миловановић Родић, Архитектонски фак. Београд

Проф.др Дарко Реба, Департмана за арх. и урбанизам ФТН, Н. Сад

Доц.др Малина Чворо, Архитектонсо.граф.геод.факултет, Бањалука

Мр Душан Минић, Удружење урбаниста Србије

Мр Миодраг Ференчак, Удружење урбаниста Србије

Др Бранислав Антонић, УУС, Архитектонски факултет Београд

Доц.др Драгутин Радосављевић, Удружење урбаниста Србије

Проф.др Весна Златановић Томашевић, Удружење урбаниста Србије

Др Денис Амбруш, Осигек

Др Верољуб Трифуновић, УУС, Удружење урбаниста Србије

Организационо-програмски одбор:

Зоран Д.Јовановић, председник, Републички геодетски завод и УУС

Татјана Симоновић, Чачак, Удружење урбаниста Србије

Светлана Јаковљевић, Удружење урбаниста Србије

Милка Павловић, Рума, Удружење урбаниста Србије

Гордана Недељковић, Крушевац, Удружење урбаниста Србије

Ивана Јоксимовић, Лесковац, Удружење урбаниста Србије

Мирољуб Станковић, ЈП Завод за урбанизам Ниш

Марија Пауновић Милојевић, Инфоплан, Аранђеловац

Марина Благојевић, Лепосавић, Удружење урбаниста Србије

Славица Ференц, Шабац, Удружење урбаниста Србије

Јасна Ловрић, Нови Сад, Удружење урбаниста Србије

Бојан Алимпић, Шабац, Удружење урбаниста Србије

Лазар Мандић, Крагујевац, Удружење урбаниста Србије

Технички уредник: Светлана Јаковљевић

Дизајн корица: Јасна Марићевић

Тираж: 250 примерака

Штампа: СГР ТОПГРАФ

Година: 2020.

ISBN: 978-86-84275-42-6

ИЗДАВАЧ ЗАДРЖАВА СВА ПРАВА: РЕПРОДУКЦИЈА НИЈЕ ДОЗВОЉЕНА

САДРЖАЈ

БУДУЋНОСТ ГРАДОВА И УРБАНИЗМА

I ГРАД И УРБАНИЗАМ У КОНТЕКСТУ СВЕТСКИХ ПЕРСПЕКТИВА И ГЛОБАЛНИХ ТОКОВА.....	1
<i>мр Миодраг Ференчак</i> ГРАД БУДУЋНОСТИ: МАЛА ДИСКУСИЈА О ДЕЛОВИМА ВЕЛИКОГ ПИТАЊА.....	3
<i>др Владимир Мацура, др Злата Вуксановић Мацура</i> ПОЈАВА, УСПОН И ПАД КОНТИНУИРАНОГ ПЛАНИРАЊА У СРБИЈИ 1970–2020.....	23
<i>Ас. др Бранислав Антонић, Проф. др Александра Ђукић, Јелена Марић</i> РАЗМЕРЕ ОПАДАЊА ГРАДОВА У СРБИЈИ НА ПОЧЕТКУ ТРЕЋЕГ МИЛЕНИЈУМА: САДАШЊИ ТРЕНДОВИ И ПОУКЕ ЗА БУДУЋНОСТ.....	31
<i>Грегор Чок, Гашпар Мрак</i> РАД ОД КУЋЕ У РАШТРКАНОМ УРБАНОМ ОКРУЖЕЊУ У СЛОВЕНИЈИ У ПОСТ – СОЦИЈАЛИСТИЧКОЈ ЕРИ	41
<i>др Марија Маруна, др Данијела Миловановић Родић, Љубица Славковић, Ксенија Радовановић, Милица Ристовић, Маргита Вајовић, Милица Ђурђевић, Милица Томашевић</i> КА КОЛАБОРАТИВНОМ УПРАВЉАЊУ: ПЛАТФОРМА ЗА ПРОМОЦИЈУ САВРЕМЕНОГ КОНЦЕПТА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА	49
<i>Проф. др Весна Златановић-Томашевић</i> АГЕНДА УН - 2030 И УРБАНИ РАЗВОЈ ГРАДОВА И НАСЕЉА.....	57
<i>Татјана Симоновић</i> УРБАНИЗАЦИЈА И ТЕХНОЛОГИЈА.....	65
<i>Доц. др Малина Чворо</i> НОВИ КВАЛИТЕТ У ЈАВНОМ ПРОСТОРУ ГРАДА БУДУЋНОСТИ.....	81
<i>др Милена Динић Бранковић, др Петар Митковић, Милица Игић, Јелена Ђекић</i> УМИРЕЊЕ САОБРАЋАЈА У СТАМБЕНОЈ ЗОНИ И ПОТЕНЦИЈАЛИ ПРИМЕНЕ ЛИНИЈСКИХ ОЗЕЛЕЊЕНИХ ДЕПРЕСИЈА КАО ЕЛЕМЕНАТА ЗЕЛЕНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ.....	89
<i>Марко Јовановић, Проф. др Александра Ђукић, Ас. др Бранислав Антонић</i> РЕГЕНЕРАЦИЈА БРАУНФИЛДА КАО ОСНОВ ЗА АКТИВИРАЊЕ ПРИОБАЉА: ПРОСТОР СТАРОГ КАМЕНОЛОМА КОД ГОЛУБАЧКЕ ТВРЂАВЕ.....	97
<i>Мирела Манасијевић Радојевић, Бојана Кулачин</i> СТАМБЕНО ЗБРИЊАВАЊЕ ИЗБЕГЛИХ И РАСЕЉЕНИХ ЛИЦА СА ПРОСТОРА БИВШЕ СФРЈ И НА ПРИМЕРУ НОВОГ САДА - ОД АНАЛИЗЕ ПРОСТОРНИХ ПОТЕНЦИЈАЛА, ПРЕКО ПЛАНА ДО РЕАЛИЗАЦИЈЕ.....	107
<i>Сара Станковић, Проф. др Александра Ђукић, Др Бранислав Антонић</i> ТУРИСТИЧКО ОДМАРАЛИШТЕ ПО МЕРИ КУЛТУРЕ И ТРАДИЦИЈЕ: КРЕИРАЊЕ ЕТНО-СЕЛА "ГОЛУБАЧКИ ГРАД" НА ОСНОВУ НАСЛЕЂА ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ.....	115
<i>Миљана Васић</i> УРБАНА ТРАНСФОРМАЦИЈА ГРАДСКОГ БЛОКА „ЛОНДОН“ У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ.....	125
<i>др Денис Амбруш</i> УРБАНИСТИЧКИ ЗНАКОВИ НОВОГ БЕОГРАДА – СКЛАДНОСТ ИЛИ ХАОТИЧНОСТ У РАЗМЕРИ ПЛАНИРАНОГ И СПОНТАНОГ.....	133
<i>Борјан Бранков, Ана Станојевић</i> ДИФЕРЕНЦИРАЊЕ УПОТРЕБЉИВОСТИ ОТВОРЕНИХ ЗАЈЕДНИЧКИХ ПРОСТОРА У ВИШЕПОРОДИЧНОМ СТАНОВАЊУ.....	143
<i>Катарина Мајхеншек, др Божидар Манић, др Тања Бајић</i> МОГУЋНОСТИ ПРИМЕНЕ ВИРТУЕЛНЕ РЕАЛНОСТИ (ВР) И ПРОШИРЕНЕ РЕАЛНОСТИ (АР) КАО НОВИХ ТЕХНОЛОГИЈА У УРБАНИСТИЧКОМ ПЛАНИРАЊУ	153

<i>Бојан Алимпић, Јана Богдановић, Ксенија Лукић</i> ПЛАН ОДРЖИВЕ УРБАНЕ МОБИЛНОСТИ ГРАДА ШАПЦА.....	163
<i>Лазар Мандић, др Верољуб Трифуновић, Мирјана Ђирић</i> УРБАНИ РАЗВОЈ ГРАДСКИХ ПИЈАЦА У КРАГУЈЕВЦУ – ПОСТОЈЕЋИ МОДЕЛИ И МОГУЋА ТРАНСФОРМАЦИЈА	173
II УТИЦАЈ УПРАВЉАЧКОГ СИТЕМА НА УРЕЂЕЊЕ ГРАДСКИХ ПРОСТОРА И РАЗВОЈ УРБАНИЗМА КАО ДИСЦИПЛИНЕ.....	183
<i>др Јасмина Ђокић, Ана Граовац</i> ЈЕДНО ПИТАЊЕ ЗА УРБАНИСТЕ: ШТА ЈЕ ЈАВНИ ИНТЕРЕС У УРБАНИСТИЧКОМ ПЛАНИРАЊУ.....	185
<i>Ван.Проф.др Страхиња Трпевски, Др Жаклина Ангеловска</i> ИЗАЗОВИ И УТОПИЈА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА И РЕГЕНЕРАТИВНЕ ОДРЖИВОСТИ У ЗАКОНСКОМ ОКВИРУ ПРОСТОРНОГ И УРБАНИСТИЧКОГ ПЛАНИРАЊА У РЕПУБЛИЦИ СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....	193
<i>др Жаклина Ангеловска, Проф.др Страхиња Трпевски</i> ИСКУСТВА ЗАКОНСКЕ ПРИМЕНЕ Е-УРБАНИЗМА У РЕПУБЛИЦИ СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	201
<i>Сања Велисављевић</i> РЕЗУЛТАТ ПОСТОЈЕЋЕГ УПРАВЉАЧКОГ СИТЕМА КРОЗ АНАЛИЗУ УРБАНОГ ТКИВА, НА ПРИМЕРУ ПОСТОЈЕЋЕГ ГРАДСКОГ БЛОКА / РАЗМАТРАЊЕ НОВОГ МОДЕЛА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ.....	209
<i>Јелена Ђерић</i> УЛОГА КОНКУРСА У УРБАНИСТИЧКОМ ПЛАНИРАЊУ – ИНСТРУМЕНТ ЗА ДОБИЈАЊЕ РЕШЕЊА, ФОРМАЛНОСТ ИЛИ ПРЕПРЕКА	217
III ИНВЕСТИЦИОНЕ МАПЕ И ТРЖИШТЕ НЕПОКРЕТНОСТИ У ВРЕМЕ ВАНРЕДНОГ СТАЊА.....	225
<i>др Марина Јовановић Миленковић, Саша Рикановић, Давор Ђуран, Бојан Теодосијевић, Дарко Вучетић</i> ДИГИТАЛНА ПЛАТФОРМА ИНВЕСТИЦИОНИХ ЛОКАЦИЈА КАО НОВ ПОСЛОВНИ МОДЕЛ У СРБИЈИ.....	227
<i>др Марина Јовановић Миленковић, Ана Ђурковић, Дарко Вучетић, мр Борко Драшковић</i> ТРЖИШТЕ НЕПОКРЕТНОСТИ У ВРЕМЕ ВАНРЕДНОГ СТАЊА	233
<i>др Наташа Живаљевић Луксор</i> ИНВЕСТИЦИОНЕ МАПЕ И ПЛАНИРАЊЕ УПРАВЉАЊА ГРАДИТЕЉСКИМ НАСПЕЂЕМ.....	241
IV ПРАКТИЧНЕ И ТЕОРИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ У СРПСКОМ ГРАДУ И УРБАНИЗМУ НА ГЛОБАЛНЕ КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ И НЕДОСТАТАК ОДГОВАРАЈУЋИХ КОРЕКТИВА У ГРАДСКОЈ ПРАКСИ.....	247
<i>Андреа Говедарица, Даница Лаћарац</i> ЗЕЛЕНИ ФАКТОР.....	249
<i>мр Аница Теофиловић</i> ЕКОЛОШКЕ МЕРЕ СМАЊЕЊА УТИЦАЈА КЛИМАТСКИХ ПРОМЕНА НА ГРАД ДЕФИНИСАНЕ У ПЛАНУ ГЕНЕРАЛНЕ РЕГУЛАЦИЈЕ СИТЕМА ЗЕЛЕНИХ ПОВРШИНА БЕОГРАДА.....	257
<i>др Љиљана Стошић Михајловић, Предраг Михајловић, Марија Михајловић</i> УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ КАО ИНСТРУМЕНТ ЗА УПРАВЉАЊЕ АДАПТАЦИЈОМ НА КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ И ЊИХОВО УБЛАЖАВАЊЕ У ПРОСТОРНОМ КОНТЕКСТУ	265
<i>Зоран Хебар</i> КАКО КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ МОГУ УТИЦАТИ НА РАЗВОЈ НАСЕЉА И ШТА БИ ТРЕБАЛО МЕЊАТИ У УРБАНИСТИЧКОМ ПЛАНИРАЊУ ДА СЕ СМАЊИ НЕГАТИВАН УТИЦАЈ НА БУДУЋИ РАЗВОЈ	273

Др Владимир Мацура¹
Др Злата Вуксановић Мацура²

ПОЈАВА, УСПОН И ПАД КОНТИНУИРАНОГ ПЛАНИРАЊА У СРБИЈИ 1970–2020.

Резиме. *Континуирано планирање је формалан репетитиван процес ритмичког преиспитивања урбанистичког или регионалног плана, са намером да се план ревидира и мења уколико се покажу несагласности са реалношћу или смер развоја који не иде ка стању града које заједница види као пожељно. Прве идеје о континуираном планирању у домаћој средини јавиле су се раних 1970-их, али нису пренете у праксу. Пуна примена овог планерског концепта повезана је са изградом, спровођењем и ревизијама Генералног плана Београда 2021, усвојеног 2003. године. Овај чланак приказује појаву, успон и пад континуираног планирања у урбанистичкој пракси у Србији. Циљ нам је да укажемо на значај примене концепта континуалног планирања у развоју градова и покренемо дебату о његовом враћању у домаћу планерску праксу.*

EMERGENCE, RISE AND FALL OF CONTINUOUS PLANNING IN SERBIA 1970–2020

Abstract. *Continuous planning is a formal, repetitive process of rhythmic revision of an urban or regional plan, intending to revise and change the plan if there are inconsistencies with reality or the development is not in the direction of the state of the city that the community perceives as desirable. The first ideas about continuous planning in Serbia appeared in the early 1970s but did not come into practice. The full implementation of this planning concept is related to the formulation, implementation and revision of the General Plan of Belgrade 2021, adopted in 2003. This article presents the emergence, rise and fall of continuous planning in urban practice in Serbia. We aim to point out the importance of the concept of continuous planning to city development and to initiate a debate on its return to Serbian planning practice.*

1. УВОД: КОНТИНУИРАНО ПЛАНИРАЊЕ КАО ПРИСТУП

Рад приказује појаву, успон и пад континуираног планирања у урбанистичкој пракси у Србији, посебно у Београду. Прве идеје о континуираном планирању у домаћој средини јавиле су се раних 1970-их, а пуна примена овог концепта повезана је са изградом и спровођењем Генералног плана Београда 2021, усвојеног 2003. године. Континуирано планирање је једно моћно решења ка сигурном путу у условима неизвесне будућности градова, региона, а са пандемијом видимо и држава. Континуитет прати појаве као што су сталне промене и раст (Healey, 1997) или континуална урбанизација. Аутори такође говоре о људској повезаности која може да се изрази са „континуитет напора у постизању сарадње“ (Tornberg, 2013) засновне на сталној дебати (Wong, 2002) ради суочавања са изазовима реалног света. Тешко се може замислити хармонична цивилизација без плана који се стално дорађује. Чак и у случајевима када овај поступак не постоји, већ када постоје други облици планирања, као што је регулационо, или конвенционално мастер планирање, чак и тада се врше промене планова – свакако не по начелима континуираног планирања. Стога је природно да се указује на „суштину континуитета процеса планирања“ (Khakee, 1992, стр. 326), односно на “природу континуитета развоја и праксе планирања” (Margalit, 2013, стр. 373). Међутим, упоредо са континуитетом извесности и успеха, тече и континуитет неизвесности, непознатих и изненађујућих процеса, појава, стања и догађаја (Nyseth, 2012, стр. 30) и континуирано планирање управо то решава на систематски и доследан начин, за разлику од

¹ Др Владимир Мацура, дипл.инж.арх., научни саветник, редовни професор у пензији, Београд, vmacura@sbb.rs

² Др Злата Вуксановић-Мацура, дипл.инж.арх., научни сарадник, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ, Београд, z.macura@gi.sanu.ac.rs

других поступака. Мелвил Ц. Бранч (1981, стр. 35) истиче да „континуирано мастер планирање мора обухватити спектар [...] извесности и несигурности“. Одговор на несигурности, вероватно је његов најважнији задатак. Потрага за ефикаснијим решењима довела је до унапређеног модела у коме је, према Питеру Холу (Hall, 2002, стр. 53) „планирање континуиран процес који мора да прихвати [све] суптилне и променљиве силе из спољашњег света“.

Незадовољавајућа ситуација са конвенционалним мастер планирањем, које није на адекватан начин реаговало на брзину промена које су настале након Другог светског рада, у појединим срединама је водила ка увођењу сасвим другачијег приступа у планирању и управљању градом. Назнаке континуираног планирања срећемо још 1920-их година у Сједињеним америчким државама, док је до њихове шире примене на професионалној сцени урбаног и регионалног планирања дошло у другој половини 20. века. Већ 1947 године британски закон о планирању је увео захтев да се сваке пете године изврши ревизија плана према реалном стању простора (Hall, 2002, стр. 6). Генерални план Чикага из 1966. године, био је замишљен као „део процеса континуалног планирања развоја“ (Wetmore, 1967, стр. 353). Свакако, у појединим срединама, настављена је примена старинских мање ефикасних приступи у планирању, рецимо у Румунију, у индијској држави Утар Прадеш, и на многим другим местима.

Континуирано планирање се може применити на све нивое планирања и релевантно је за сваку врсту планерског задатка. Тако се може говорити о принципима континуираног планирања у контексту планирања животне средине (Foster, 2010), планирања националне инфраструктуре или у контексту урбанистичког планирања градова, итд. (Tornberg, 2012). Проблематика планирања је проблематика времена. Континуирано планирање је окренуто ка будућности и стално преиспитује сопствене планске пропозиције и актуелну друштвену ситуацију. За разлику од њега, код ригидног мастер планирања, већ у тренутку доношења плана његове идеје о будућности града постају прошлост. Са протоком времена, такав мастер/генерални план све више одражава прошле идеје, а не оне визије и жеље које долазе из актуелног или будућег времена. Када мастер план постане део континуираног планирања, када се ревидира у одређеним временским тачкама, тада се губи његова ретроградна одлика. Различите средине, које су прихватиле овакав приступ имају стабилан начин управљања изградњом и развојем градова. Србија се за кратко укључила у овај ток и у периоду од 2003–2009 (Мацура, 2018), а Београд је континуирано планирање практиковао током 2003–2014. године (Arandelovic et al., 2017; Мацура и др., 2019-2020).

2. ПОЈАВА ИДЕЈЕ КОНТИНУИТЕТА У ПЛАНИРАЊУ ГРАДОВА У СРБИЈИ И БЕОГРАДУ

Ране идеје о континуираном планирању у Србији појавиле су се почетком 1970-их у време усвајања тада новог Генералног урбанистичког плана Београда, познатог под скраћеницом ГУП 1972. Архитекта Борислав Стојков, студијом „Предлог радне методологије континуалног просторног планирања“, који је израдио у новембру 1971. године, базирајући је на истраживањима током специјализације у оквиру програма СПУРС на Масачусетском техничком институту (МИТ) у САД 1970/71, отворио је ову тему о којој се у Београду претходно није говорило. Тих година, већи број аутора из УСА, међу којима је најистакнутији био Мелвил Бранч, развијао је приступ континуираног планирања, као одговор на неуспех са којим се суочавало традиционално мастер планирање америчких градова. Текст Стојкова, као и његов студијски боравак, био је део ширег промишљања руководства Урбанистичког завода Београда о потреби „унапређења метода планирања“, где је „трајно, континуално планирање [било виђено] као битан услов унапређења система планирања“, како је у предговору Стојковљеве студије написао архитекта Милутин Главички, коруководилац Тима за израду Генералног урбанистичког плана и помоћник директора Урбанистичког завода. Материјала из 1970-их показује да је домаћи поглед на континуирано планирање пратио дешавања на међународној сцени. Као синоними новопредложеног система планирања употребљавани су „континуално планирање“ и „трајно планирање“ (Стојков, 1972, стр. 19–22).

Шта су биле одлике „континуалног планирања“ о којима је писао Стојков 1971. године? На почетку студије он наглашава да је то „процес генералног планирања развоја града“ (Стојков, 1971, стр. 1) у коме је план „средство регулисања будућег развоја“, а не „крајњи циљ“ планирања и „статичан документ“ (Ibid., стр. 3) „базиран на идејама јучерашњице“ (Ibid., стр. 63). Према Стојкову, континуално планирање карактерише дугорочан плански оквир и

способност краткорочне реализације, затим повезаност физичког развоја са економским и друштвеним развојем, политичким циљевима и општим поставкама друштва у целини, као и „отворен и флексибилан“ документ који је разумљив и доступан за јавну дебату (Ibid., стр. 11).

Стојков у студији из 1971. године дефинише основне фазе укупног процеса континуалног планирања у оквиру којих се израђују три врсте планова различитог нивоа и временског опсега. То су: 1) дугорочан план са временским хоризонтом од 30 и више године; 2) средњорочан (етапни) план са периодом 5-10 година; и 3) краткорочан план за време од 1-2 године који треба да одговори на тренутне проблеме града. У таквој констелацији, дугорочан генерални план био би „окосница“ за друге планове, али „по практичном значају део од мање важности“ (Ibid., стр. 65), док би кључну улогу имали етапни планови који би били усаглашени са средњорочним друштвено-економским плановима (Ibid., стр. 64), односно са буџетом и програмима уређења градског земљишта (Ibid., стр. 68). Стојков даље образлаже да процес „континуалног генералног планирања треба да се преформира у перманентни процес етапног-средњорочног планирања на бази поставки и карактеристика генералног планирања које је презентирао и на основу којих је усвојен и подржан од стране јавности“ (Ibid., стр. 64). На тај начин би генерални план са дугорочним временским хоризонтом био ревидиран сваких 10 година, чиме би се „перманентно померао даље у будућност“ (Ibid., стр. 70).

Стојковљева студија била је основ за „Тезе о даљем унапређењу просторног планирања развоја Београда“, коју су децембра 1971. године припремили Милутин Главички и Стојков, а чија суштина је била сублимирана у „четири закључка акционе природе“ (Главички и Стојков, 1971, стр. 1, 32-33) која су предложена Скупштини града Београда на усвајање. Замисао је била да припремљене Тезе, као засебан документ буду усвојене када и Генерални урбанистички план Београда „тако да његовим ступањем у важност почне да функционише и систем трајног планирања развоја града и почну да се раде просторни планови који се тим системом подразумевају.“ (Ibid., стр. 32). У реалности, идеја о континуитету планирања делимично је прихваћена. Да градски врх неће тако лако прихватити ту идеју могло је да се наслуте из „Уводног излагања“ Александра Ђорђевића, директора Урбанистичког завода и руководиоца тима за Генерални урбанистички план Београда, који ни једном речју није поменуо трајно планирање Београда, већ је описивао Генерални план старомодним речником ригидног мастер планирања (Ђорђевић, 1972). У члану 10. Одлуке о усвајању Генералног урбанистичког плана Београда (Одлука, 1972, стр. 28) предвиђено је да се измене и допуне Генералног плана врше „по принципу трајног планирања, по правилу, у десетогодишњим периодима [...] по поступку прописаном за његово доношење“.

Међутим, Одлука није садржала друге елементе континуираног планирања, као што су израде етапних и краткорочних планова, нити је Скупштина града усвојила понуђене „Тезе о даљем унапређењу просторног планирања развоја Београда“ већ су остале у склопу документације Генералног плана. Захваљујући ангажовању планера из Урбанистичког завода и договору са Заводом за изградњу (касније Дирекција за градско земљиште и изградњу Београда), урађен је и усвојен први и једини етапни план за период 1980–1985. Ту се стало, а годишњи планови нису рађени. Поред тога, Одлуком усвојена одредба о десетогодишњим изменама и допунама Генералног урбанистичког плана усвојеног 1972. године није била реализована, већ су оне, као и све претходне, вршене према слободној процени градске управе (Мацура и др., 2019-2020). Уочљиво је да је у периоду 1972-2000. било могуће извршити свега две ревизије дугорочног плана. Догађаји који су уследили показали су да је уместо две ревизије плана рађено шест модификација доктринарно нејасног карактера и то године 1983, 1985, 1987, 1997, 1999. и 2000. године (Сл. лист града Београда, бр. 31/1983, 2/1985, 28/1987, 14/1997, 2/1999, 13/2000). Другим речима, одбијањем предлога Главичког и Стојкова да се покрене континуирано планирање, задржано је конвенционално генерално планирање са дискреционим одлучивањем о изменама и допунама.

Неколико разлика уочавају се између концепта континуалног, односно трајног планирања који је изнео Стојков 1971. године, у односу на концепт континуираног планирања како се он данас разуме у планерској пракси и теорији. Управо фаза етапног планирања у форми израде средњорочних етапних планова, представља једну од битних разлика у односу на савремени концепт по коме је иницијални генерални план предмет ревизија што обезбеђује директу, а не посредну, флексибилност иницијалног документа. И можда пресудно, успостављање везе са законом о планирању, као централном месту данашњег

континуираног планирања, у иницијалним размишљанима о његовом увођењу у Србији и Београд са почетка 1970-их у потпуности је изостало, што је вероватно, утицало и на изостанак примене овог концепта у тадашњој планерској пракси. Без обзира на разлике између „јуче и данас“, које су природне јер се професија и друштво развијају, Стојковљев рад, инициран и подржан од Главничког, остаје као трајна и вредна карика у кретању планирања у Србији.

3. УСПОН КОНТИНУИРАНОГ ПЛАНИРАЊА

Пети октобар 2000. био је прекретница у српском друштву. Један режим је срушен, али се други још није појавио. Иза великих прекретница стоје велики „прагови“: излази се из нечега, али се не зна у шта ће се крочити. Оно из чега се излазило, био је Београд физички, функционално и естетски оскрнављен током 1990-их. Анализа која је у Урбанистичком заводу направљена почетком 2000-их говорила је о „привредном колапсу града, запостављеном и неусклађеном развоју саобраћајног система, о инфраструктурном систему на граници експлоатационе моћи, о деградацији просторних вредности града, нарочито јавних простора и рубних зона, о бесправној градњи [...] распрострањеној по читавој територији, о недовољно развијеном управљачком систему Београда“ (*Хипотеза*, мај 2001, стр. 9). Анализа је показала да уместо градског центра постоји „киоск привреда“, уместо становања нелегална нехигијенска станишта, уместо индустријских зона закоровљени погони. „Као што је друштво тражило нормализацију, тако је град тражио излечење. Укратко, ГП 2021. [верзија из 2003] изникао је из потребе да се новом друштвеном систему, који се постепено рађао, обезбеди [концептуално] нови урбанистички план којим ће се усмеравати даљи градски развој“ (Бојанић, 2013, стр. 65) и који ће пред собом имати другачије задатке.

Највећи број генералних планова доношених у неколико задњих деценија 20. века имао је мање-више три основне оријентације: прво, подизање квалитета структура унутар градског ткива; друго, артикулисање нове изградње претежно на ивицама Београда; и треће, покушаје изналагања решења за мешавину спонтаних и нелегалних насеља у рубној зони. Генерални план 2021. имао је пред собом другачији Београд и другачије задатке. Распаднути град је требало реконструисати и реновирати, али и прилагодити новим потребама, од који су неке биле познате, док су се друге тек наслућивале, али се о њима није много знало. Тражио се план који ће истовремено бити и план који је „оперативни документ и визија будућности“, (*Концепција*, јуни 2001, 11) једном речју и план обнове и план перспективе (Марићевић, 2002). Генерални план 2021. је гледао ка два хоризонта: први је био средњорочан а други, дугорочан. У тим првим годинама акценат је био стављен на обнову града, док је наредни период био окренут ка перспективним инвестиционо захтевним пројектима.

Комплексно замишљена комбинација обнове и напретка изискивала је плански документ који може да гарантује да ће бити поуздан водич у реализацији и крупних пројеката, али и тачкасте модернизације блокова и зграда, улица и јавних простора изграђеног ткива. Та гаранција је морала да се односи на све секторе – од становања, преко привредних подручја до рекреативних зона, од саобраћајница до бројних инфраструктурних мрежа, од ЛРТ-а до бициклистичких стаза, од авенија и паркова до ванградских шума, од копна до Саве и Дунава и њихових обала. Шест дискреционих промена ГУП од 1972. до 2000, које су долазиле из политичког језгра Београда, биле су јак подстицај да се сумња у ригидно мастер планирање. Овај стил планирања, уколико би био примењен у Београду после 2000, носио би ризик застаревања плана, погрешних процена или немогућности одговора на изненадне појаве, а да при том не би имао легислативне, већ само волунтаристичке могућности да се овим неугодностима супротстави. После 2000. циљ београдске управе и Урбанистичког завода био је да се ово не понови. За избегавање ентропије ГП 2021 било је потребно да се примени концептуално потпуно нови приступ. Решење је пронађено у континуираном планирању које је на прелазу два века било коришћено у већем броју земаља. Конкретна инспирација за примену овог приступа, стигла је преко колегинице Мирјане Гвоздић из Норвешке, која је била урбаниста у планерској служби Ставангера (Мацура, 2018).

У Норвешкој је Закон о планирању и поступку обраде грађевинских дозвола (PBL, 2008) који је долазио из Министарства за општине и модернизацију, био основ континуираног планирања, мада се оно није тако називало. Према том Закону, Општински план (што одговара нашем ГП или ГУП) с обзиром да је дугорочни документ морао је да се ажурира сваке четврте године када се након локалних избора појави нова градска управа чији је мандат такође четири године (PBL, IV, 2008). Поклапање политичког мандата и интервала

између ревизија је такође законска обавеза. Општински план садржи годишњи акциони план који се редовно усглашава са просторним и буџетским решењима за наредну годину. Тако се овај систем планирања састоји од краткорочних планских одлука дужине једне године, средњорочних дужине четири године и дугорочних без временског ограничења. Свака нова средњорочна ревизија мање или више мења општински план и он је за наредне четири године нешто другачији него што је био у претходне четири.

Ово решење спречавања ерозије плана, Миодраг Ференчак, у то време директор сектора за ГП у Урбанистичком заводу и Владимир Мацура директор Завода и руководилац ГП, предложили су 2001. водећим људима београдске управе, Радмили Хрустановић, председници Скупштине града, Ненаду Богдановићи, председнику Извршног одбора Града и Љубомиру Анђелковићи, заменику председника Извршног одбора, као средство за спречавање пропадања плана и као инструмент за прихватање ненаданих појава. Београдска управа је прихватила овај предлог. У једној раној фази израде ГП записано је да ће „Генерални план усвојити метод континуалног планирања. Он подразумева да се Генерални план мења на основу законске обавезе након прописаног периода од неколико године. Нови Генерални план неће бити само документ већ процес планирања (*Хипотеза*, мај 2001, стр. 4) Одржана је серија састанака са Драгославом Шумарцем ресорним министром и тимом за израду новог Закона о планирању и изградњи на чијем челу је био Марин Крешић. Скупштина Србије усвојила је нови Закон маја 2003. (Сл. гласник РС, 47/2003). Став о континуираном планирању садржан је у члану 55, Измене и допуне урбанистичких планова, и гласи: „Проверу решења и утврђивање потребе да се приступи измени и допуни урбанистичког плана врши се [...] најмање сваке четири године. Измене и допуне урбанистичког плана врше се на начин и по поступку прописаном за његово доношење.“ (Сл. гласник РС, 47/2003, члан 55). Нацрт ГП Београда био је завршен децембра 2002. Радови на овом документу су заустављени до маја 2003, до доношења новог Закона, а затим су у складу са њим до септембра 2003 урађени нов Нацрт и Предлог ГП за усвајање на СГБ и за даљу процедуру. У ГП 2021, у делу 12.12. Континуирано планирање и унапређење Генералног плана, стоји слична одредба у којој се посебно истиче провера плана крајем године и „припрема предлога унапређења [...] Генералног плана новим детаљима од значаја за његово спровођење или детаљима од посебног значаја за нове градске акције или развојне пројекте“. (Сл. лист града Београда, 27/2003, стр. 1077). Ревизије ГП 2021 текле су од 2005, 2007, 2009 до 2014. (Сл. лист града Београда, 25/2005, 24/2007, 63/2009, 70/20014). Нека ревидована решења нису била усвајана из разлога повезаних са низом политичких, финансијских и планерских момената. У Табели 1 дат је преглед свих ревизија на којима је Урбанистички завод радио у поменутом периоду.

Табела 1. Преглед усвојених и неусвојених ревизија ГП 2021 у периоду 2005–2014.

Назив ревизије Генералног плана 2021 према графичким прилозима „План намене површина“	Датум ревизије уписан на план	Статус плана
Измене Генералног плана Београда 2021 – Измене 2005/1	10.2005.	Усвојен
Измене и допуне Генералног плана Београда 2021 – Фаза 1 – Локација амбасаде САД	22.5.2007.	Усвојен
Нацрт измена и допуна Генералног плана Београда 2021 – Измена ГП 2/2006 – Фаза 2	28.5.2007.	Не усвојен
Нацрт измена и допуна Генералног плана Београда 2021 – Измена ГП 2/2006 – Фаза 2	28.12.2007.	Не усвојен
Измена и допуна Генералног плана Београда 2021 – Измена ГП 2/2006 – Фаза 2	Нов.2009.	Усвојен
Генералног плана Београда 2021	јул 2011.	Не усвојен
Генералног плана Београда 2021	Дец. 2012.	Не усвојен
Измене и допуне Генералног плана 2021 (овај план нема графичке листове	18.9.2014.	Усвојен

Извор: Мацура и др. 2019-2020, стр. 128.

Све ревизије које су усвојене, донеле су Београду или неке од конкретних материјалних добара или су учврстиле поједина решења која се у овим задњим година реализују, са или без мањих или већих, измена. Ревизије су биле ризнице са идејама (Мацура и др. 2019-2020).

4. ПАД КОНТИНУИРАНОГ ПЛАНИРАЊА

Доношењем Закона у мају 2003, посебно његовог члана 55. који говори о континуираном планирању, те каснијим поновним потврђивањем овог концепта у Закону из 2006 (Сл. гласник РС, 347/2006) – истим речима у члану са истим бројем – као и усвајањем ревизија плана 2005, 2007 и 2009, имао се утисак да ће континуирано планирање бити приступ који ће Србија у будућности неговати и развијати. Међутим, десило се да се у ревизији закона из 2009 (Сл. гласник РС, 81/2009), а касније и у Законима из 2011. (Сл. гласник РС, 24/2011) и 2014. (Сл. гласник РС, 145/2014) више не помиње обавеза градова да своје генералне планове мењају и допуњују најкасније сваке четврте године. Закон је једноставно то препустио самим градовима, онако како је то било и у другој половини 20. века. Укидањем члана 55, Законом из 2009. урбанистичко планирање у Србији је враћено на позиције из 20. века, што није био напредак, већ корак, или више корака, уназад. Нејасно је зашто је континуирано планирање укинута; у образложењу Закона о томе ништа не пише. Професионални разлози за то нису постојали, а о политичким разлозима не знамо ништа. Чињеница је да је 2009. у време укидања континуираног планирања министар у Министарству заштите животне средине и просторног планирања, од 2008. до 2011, била особа која није имала никакве квалификације за планирање и грађење, говори да скоро сигурно није могла да буде свесна шта својим потписом предлаже за укидање. Међутим, законе не доноси ни министар ни министарство; законе доноси Скупштина РС. Питање је да ли су посланици и други високу републички функционери били упозорени на потенцијалне штете и да ли су могли, или хтели, да зауставе доношење тог ретроградног закона. И док друге државе унапређују своје системе континуираног планирања, а има их више од Шпаније преко Уједињеног краљевства, појединих држава Немачке, до Данске, Норвешке, Шведске, Финске, а има их још у Европи, Србија је свој систем запустила и, као што то често бива, изгубила време. Стојков је написао своје текстове о континуираном планирању пре пола века. Милутин Главички и он су били на корак да убеди политичаре да се овај концепт усвоји, али то се није десило. Пола века је изгубљено. Да ли ћемо изгубити још једну половину?

5. ЧЕТИРИ СТАВА УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Ова четири става о континуираном планирању су следећа:

Прво, континуирано планирање је комплексан процес. Да би могло да се спроводи потребно је да се у закону који третира градско и регионално планирање, како год се он називао, налазе чланови који одговарају на следећа питања: Како се смањује несигурности и повећања сигурност? Која се средствима то ради? Како се одговара на неизвесне догађаје током интервала? Да ли су за то предвиђени алати и њихови стварање? Да ли је флексибилност планова обавезна? Којим инструментима се постиже? Да ли постоје редовне краткорочне и средњорочне ревизије дугорочног плана? Како се доноси одлука о приступању и ревидовању плана? Да ли је у планерски процес унето право заједнице да партиципира током стварања и усвајања плана? Да ли је језик планирања јасан свим учесницима? Да ли заједница има механизам сталног надзирања имплементације плана? Да ли постоји систем за сакупљање и обраду информација о постигнутим резултатима током спровођења плана? Да ли постоји усаглашеност политичког мандата и интервала ревизија? Има таквих питања још.

Друго, континуирано планирање треба да буде повезано са градском политиком. Било би добро да се мандат политичара градске управе поклапа са интервалом између ревизија плана. Када су мандат и интервал усаглашени, тада је потпуно јасно на коме је одговорност за израду и спровођење плана – на оној управи која је на изборима добила поверење да води град. Чињеница да та веза није постојала у Београду после 2000, већ да су ревизије рађене у кратким интервалима од око две године, јер је време било такво, говори да ово начело није круцијално.

Треће, континуирано планирање је идеална процесна ситуација за повећање учешћа свих актера у процесу израде и усвајања плана. Дуго времена се веровало да планове градова

треба да раде планери и политичари. Жестоке реакције у другој половини прошлог века довеле су овај став у сумњу. Не задуго искристалисао се поглед да уз политичаре и планере у израду плана треба да буде укључена читава градска заједница. Она има право на учешће у свим пословима доношења одлука које се ње тичу. Она се не бави техничким аспектом планирања, већ варијантама, алтернативама, одлучивањем. Право на партиципацију је једно од људских права.

Четврто, оба случаја – први са предлозима континуираног планирања из 1970-их у коме су били ангажовани Стојков и Главички, и онај други из 2000-их у коме је Београд усвојио свега неколико ревидованих планова – показују да су републичке и градске политичке елите зауставиле такав приступ у планирању града. Улогу политичара би имало смисла даље истражити како би се открили разлози за доношење, у првом случају, мањкаве београдске Одлуке о ГУП 1972 и њено неповезивање са одговарајућим законом, а у другом случају разлози да Министарство предложи брисање континуираног планирања из Закона 2009. године.

Оно што ван сумње охрабрује јесте да се у Закону о планском систему (Сл. лист РС, 30/2018) континуирано планирање вратило у политичку, професионалну и академску арену, мада засад само у форми принципа који каже: „начело континуитета планирања, које подразумева цикличност процеса планирања, праћења спровођења и вредновања учинака, као и заснованост новог планског документа на планским документима који су му претходили и налазима вредновања постигнутих учинака већ спроведених јавних политика“ (Ibid.). Верујемо да ће нека од наредних прерада нашег матичног закона о планирању простора искористити овај принцип и заокружити све градивне блокове потребне за његову доследну примену и даљу разраду.

📖 РЕФЕРЕНЦЕ

- Arandelovic, B., Vukmirovic, M., Samardzic, N. (2017). Belgrade: Imaging the future and creating a European metropolis, *Cities*, 63, 1-19.
- Војанић, В. (2013). Kristalizacija ideja kao razvojna perspektiva Beograda. Intervju sa Vladimirom Macurom. *Архитектура и урбанизам* 37, 57-71.
- Branch, M. C. (1981). *Continuous City Planning: Integrating Municipal Management and City*. New York, Chrichester, Brisbane and Toronto: John Wiley & Sons.
- [Главички, М., и Стојков, Б.] (1971). Тезе о даљем унапређењу просторног планирања развоја Београда. Београд: Урбанистички завод града Београда, необјављен рукопис (13. децембар 1971)
- Ђорђевић, А. (1972) Уводно излагање. У: А. Ђорђевић (ур) *Генерални урбанистички план Београда*. Београд: Архитектура Урбанизам, 2-5
- Foster, J. (2010). Landscape Continuity: Ecology, Power and Social Order in Environmental Planning. *Planning Theory and Practice*, 11(2), 167–186.
- Hall, P. (2002 [1975]). *Urban and Regional Planning*. London and New York: Routledge.
- Healey, P. (1997). *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. London: MacMillan Press.
- *Хипотеза Генералног плана Београда 2021*. Београд: Урбанистички завод Београда, мај 2001.
- *Концепција Генералног плана Београда 2021*. Београд: Урбанистички завод Београда, јун 2001.
- Khakee, A. (1992). *Cross-National Transfer of Planning Ideas between China and Sweden*. Stockholm: Swedish Council for Building Research.
- Margalit, T. (2013). Land, politics and high-rise planning: ongoing development practices in Tel Aviv–Yafo. *Planning Perspectives*, 28(3), 373–397.
- Marićević, J. (2002). Intervju sa Vladimirom Macurom: O izradi Generalnog urbanističkog plana Beograda – Promeniti sistem vrednosti, popraviti pokvareni grad, otvoriti nove perspektive, *Modul* 13, 18-22.
- Мацура, В. (2018). Сећање на акцију: Генерални план Београда из 2003 за 2021. У Ж. Глигоријевић и А. Граовац (ур.), *70 година Урбанистичког завода Београда* (стр. 24–32). Београд: Урбанистички завод Београда.
- Мацура, В., Ференчак, М., Гвоздић, М., Томи., В. (2019-2020). Генерални план Београда 2021. и његове ревизије: континуирано планирање града. Београд: *Годишњак града Београда*, LXVI-LXVII, 89-150.
- Nyseth, T. (2012). Fluid planning. In J. Burian (Ed.), *Advances in Spatial Planning*. Rijeka: IntechOpen.
- Одлука о Генералном урбанистичком плану Београда, *Урбанизам Београда*, IV(19) (1972): 26–28.
- PBL – *Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven*. Dato: 2008-06-27 Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
- *Програм друштвено економског и просторног развоја града Београда за период од 1981–90*. Завод за планирање развоја града Београда

- Стојков, Б. (1971). *Предлог радне методологије континуланог просторног планирања*. Београд: Урбанистички завод града Београда, необјављен рукопис (13. новембар 1971)
- Стојков, Б. (1972) Трајно планирање просторног развоја Београда. *Урбанизам Београда*, IV(18), 19–22.
- Стојков, Б., Дамјановић, Д., Павловић Крижанић, Т., Петровић, М. (2015). *Могућности унапређења јавног увида код припреме и доношења просторних и урбанистичких планова*. Београд: Палго центар
- Tornberg, P. (2012). Committed to Coordination? How Different Forms of Commitment Complicate the Coordination of National and Urban Planning. *Planning Theory and Practice*, 13(1), 27–45.
- Wetmore, L. B. (1967). The Comprehensive Plan of Chicago Prepared by the City of Chicago Department of Development and Planning, December 1966. *Journal of the American Institute of Planners*, 33(5), 353–359.
- Wong, C. (2002). Is There a Need for a Fully Integrated Spatial Planning Framework for the United Kingdom? *Planning Theory and Practice*, 3(3), 277–300.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

711.1/.4(082)

МЕЂУНАРОДНИ научно-стручни скуп Летња школа урбанизма (16 ; 2020 ; Пролом Бања)

Будућност градова и урбанизма / Међународни научно-стручни скуп 16. Летња школа урбанизма, Пролом Бања, 1-3. јул 2020 ; [организатори] Удружење урбаниста Србије [и] Републички геодетски завод ; [уредници Александар Јевтић, Борко Драшковић] = Future of cities and urbanism / International Scientific-Professional Conference 16th Summer School of Urbanism, Prolom Spa, July 1-3, 2020 ; [organizers] Serbian Town Planners Association [and] Republic Geodetic Authority ; [editors Aleksandar Jevtić, Borko Drašković]. - Београд : Удружење урбаниста Србије, 2020 (Београд : Топграф). - 276 стр. : илустр. ; 30 cm

Тираж 250. - Стр. [4]: Предговор / Александар Јевтић. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Садржај с насл. стр.: Град и урбанизам у контексту светских перспектива и глобалних токова ; Утицај управљачког система на уређење градских простора и развој урбанизма као дисциплине ; Инвестиционе мапе и тржиште непокретности у време ванредног стања ; Практичне и теоријске реакције у српском граду и урбанизму на глобалне климатске промене и недостатак одговарајућих коректива у градској пракси.

ISBN 978-86-84275-42-6

а) Просторно планирање -- Зборници б) Урбанистичко планирање -- Зборници

COBISS.SR-ID 15941129